

נורמליזציה בין ישראל לערב הסעודית: עמדת "ציר ההתנגדות"

סימה שיין, כרמית ולנסי, אורנה מזרחי, רז צימט, דני (דניס) סיטרינוביץ' ויורם שוייצר *

גורמי "ציר ההתנגדות" בהובלת איראן מזהים בנורמליזציה אפשרית בין ישראל לערב הסעודית איום אסטרטגי, ושואפים לסכלה. איראן ושלוחיה, בראשם חזבאללה, רואים בנורמליזציה פוטנציאל לחיזוק העליונות הצבאית והכלכלית של הציר הסוני-מערבי, כך שיקשה עליהם לפעול נגד ישראל. חסן נסראללה, לשעבר מנהיג חזבאללה, הביע לעיתים קרובות התנגדות לנורמליזציה ולא חסך ביקורת חריפה על מדינות המכירות בישראל, תוך האשמתן בבגידה בסוגיה הפלסטינית. סוריה עברה שינוי טקטוני עם נפילתו של משטר בשאר אל-אסד, שהתנגד בעבר להכרה רשמית בישראל אך נמנע מגינויים בוטים כלפי מדינות ערב, כולל ערב הסעודית, על מנת לא לפגוע בתהליך חידוש היחסים בינו לביןן. אף שעתידיה של סוריה לוט בערפל וכך גם כוונותיו של המשטר החדש, הממשלה הזמנית בראשותו של אחמד א-שרע משקיעה מאמצים נמרצים בכינון קשרים דיפלומטיים ובחידוש יחסים עם שלל מדינות האזור ומדינות המערב, ומדיניותה המוצהרת היא שפניה לשלום ולא לעימותים, כך שניתן לשער שלא תביע התנגדות לנורמליזציה אפשרית בין ישראל לערב הסעודית. איראן וחזבאללה מקדמים מהלכים דיפלומטיים ואסטרטגיים, שתכליתם להחליש את האינטרס של מדינות ערב לשתף פעולה עם ישראל וארצות הברית. עם זאת, בראיית ציר ההתנגדות אין מדובר במשחק סכום אפס, במובן שנורמליזציה בין ישראל לערב הסעודית לא תהיה מנוגדת בהכרח לקשרים תקינים בין איראן לממלכה.

איראן – נורמליזציה כאיום אסטרטגי על ביטחונה

דבריו של מנהיג איראן האיתוללה עלי ח'אמנהאי בזכות מתקפת חמאס ב-7 באוקטובר 2023 – שהתרחשה לדבריו "[בדיוק](#) בזמן שהאזור צריך זאת", לאור התוכנית של האמריקאים, הציונים ותומכיהם וחלק ממדינות האזור לשנות את המשוואה באזור – משקפים את החשש

* סימה שיין – חוקרת בכירה, המכון למחקרי ביטחון לאומי
ד"ר כרמית ולנסי – חוקרת בכירה, המכון למחקרי ביטחון לאומי
אורנה מזרחי – חוקרת בכירה, המכון למחקרי ביטחון לאומי
ד"ר רז צימט – חוקר בכיר, המכון למחקרי ביטחון לאומי
דני (דניס) סיטרינוביץ' – חוקר, המכון למחקרי ביטחון לאומי
יורם שוייצר – חוקר בכיר, המכון למחקרי ביטחון לאומי

העמוק בצמרת בטהראן ממיומשה של הנורמליזציה בין ישראל לערב הסעודית, בעיקר את ההקלה לנוכח ההבנה שזו התרחקה עד מאוד לאחר מתקפת חמאס על ישראל. מבחינת ההנהגה האיראנית, לנורמליזציה בין ישראל לערב הסעודית מספר השלכות שליליות ביותר על ביטחונה של איראן, בראש ובראשונה ההערכה שמערך זה יבצר את העליונות הצבאית הסוני-מערבית באזור. זו הומחשה במלוא משמעותה בליל התקיפה האיראנית על ישראל (13-14 באפריל 2024), כאשר שיתוף פעולה ישראלי-אזורי תחת מטריית ארצות הברית ו-CENTCOM יירטו מטס טילים וכטב"מים נרחב ששוגר מאיראן לישראל. בה בעת, האפשרות של ישראל תהיה דריסת רגל פיזית במדינה נוספת הסמוכה לאיראן מטרידה מאוד את טהראן, המבקשת להרחיק את האיומים מגבולותיה. מעבר לכך, הנורמליזציה עשויה לשדרג את היכולות הכלכליות של ערב הסעודית, לצמצם במידה ניכרת את היכולת של איראן לשמר ולהגביר את הכתר הכלכלי והמדיני על ישראל באזור, ואף להגביל את היכולת האיראנית להדק את קשריה עם המדינות הסוניות המקיימות קשר עם ישראל. ומעל כל זאת, נורמליזציה בין ישראל לערב הסעודית משמעותה לגיטימציה מלאה לישראל וקבלת השתלבותה באזור, העשויה לפתוח פתח לנורמליזציה של מדינות מוסלמיות נוספות (למשל אינדונזיה) עם ישראל, וכך לצמצם עד מאוד את החזית האנטי-ישראלית באזור ומעבר לו.

כדי למנוע התפתחות זו נקטה איראן מספר מהלכים. לאחר איומים פומביים, ובעיקר אמירות ברורות כי מדינה שתאפשר פעילות אנטי-איראנית משטחה תיחשב למטרה לגיטימית לתגובה על ידי איראן, הגבירה טהראן את מאמציה המדיניים, בדגש על חיבוק דוב למדינות המפרץ, כדי להפחית את חששותיהן ממנה ואת רצון להדק את הקשר עם ישראל וארצות הברית. עם זאת, בפועל נאלצה איראן להסכין עם תהליכי הנורמליזציה בין ישראל לאיחוד האמירויות ולבחריין.

בהתחשב בעובדה שנורמליזציה בין ישראל לערב הסעודית היא בעיני איראן "הפרס הגדול" ביותר לישראל, לא ניתן להוציא מכלל אפשרות שאם תחול התקדמות ממשית לקראתה, טהראן עשויה לשקול אפשרות לאיים על ערב הסעודית בחידוש הפעילות הצבאית של החות'ים נגד ריאד, ולהפר את הסכם הפסקת האש ביניהן. אין מדובר ב"הנחיה אוטומטית" – לחות'ים שיקולים משלהם, אך לנוכח הטרדה הגוברת בטהראן מאופציות הנורמליזציה, ייתכן שאופציה זו תידון עם החות'ים.

בנסיבות אלה ברור שקידום הנורמליזציה עם ערב הסעודית צריך להיות יעד מרכזי לישראל במערכה שהיא מנהלת מול איראן, שכן היא תגביר את יכולת ההרתעה הצבאית

שלה כלפי איראן, תשדרג את יכולת ההגנה שלה מפני מתקפות איראניות עתידיות ותעמיק, למגינת ליבה של טהראן, את האחיזה הכלכלית והביטחונית של ישראל באזור המפרץ. יש להניח כי גם אם תיכון נורמליזציה בין ערב הסעודית לישראל, איראן תשמור על יחסיה הדיפלומטיים עם ערב הסעודית, בדומה ליחסיה עם איחוד האמירויות. אבל בה בעת איראן תנסה להמחיש לסעודים את עלותה של הנורמליזציה ותחתור למנוע את התרחבותה למדינות נוספות באזור, בפרט עומאן וקטר.

חזבאללה

מצבו האסטרטגי של חזבאללה השתנה מהותית בעקבות המלחמה עם ישראל, ומגורם משפיע בלבנון ומוביל בציר השיעי הפך לארגון מוכה וחלש, המשקיע מאמצים בעיקר בשיקום מערכי הארגון והתמיכה בו. עם זאת האידיאולוגיה של הארגון נותרה בעינה וכך גם מורשתו של נסראללה, מנהיג חזבאללה לשעבר, בסוגיית הנורמליזציה בין ישראל לערב הסעודית, הזהה במהותה לזו של איראן. איראן מנסה להקדים תרופה למכה על ידי הידוק היחסים הדיפלומטיים עם מדינות במפרץ ובכללן ערב הסעודית; גם חזבאללה מצידו רואה בכינון אפשרי של יחסים בין ישראל לערב הסעודית ברמה זו או אחרת סכנה אסטרטגית אזורית, שמשמעותה הקמת ציר של מדינות פרגמטיות, בכללן מצרים, ירדן ומדינות המפרץ, שנועד לבלום ואף לתקוף את הציר שאיראן מובילה.

עמדת חזבאללה נגד הנורמליזציה עם ישראל נותרה בעינה כנגזרת מעמדתו הבסיסית ביחס לישראל. הרי על פי תפיסתו, לישראל, שהיא מקור כל הרוע והבעיות באזור, אין זכות קיום ולכן לא צריך להכיר בה אלא להילחם בה. זוהי מורשתו של נסראללה, שלעיתים קרובות גינה בנאומיו את החתירה לנורמליזציה ישראלית-ערבית ואת הניסיון של המערב להציג את ישראל כדמוקרטיה הפועלת לפי החוק, וכן רמז לבגידה בעניין הפלסטיני מצד המדינות המנרמלות את היחסים. גם בנאומיו אחרי ה-7 באוקטובר הוא טען כי הערבים מבינים כעת את האשליה של הנורמליזציה, וכי התדמית של ישראל כגורם שיכול לעזור לאחרים נשברה, וכעת היא זקוקה לעזרת ארצות הברית. בנאום שנשא ב-13 במאי 2024 לעג נסראללה למדינות המנרמלות יחסים עם ישראל, [וטען שהמלחמה עצרה מספר מדינות שעמדו לחתום על "מסמכי מוות"](#) כחלק מהנורמליזציה עם ישראל.

אשר לערב הסעודית, נסראללה ראה בזמנו בממלכה אויב מרכזי. הוא האשים את ערב הסעודית בטיפוח דאע"ש – אויב נצחי של האסלאם השיעי – ובתמיכה בו. נסראללה האשים את ערב הסעודית בכך שהיא ניצבת מאחורי המזימות הנרקמות נגד לבנון ובאחריות

למצבה הנוכחי של המדינה הכושלת, ובפרט בפעולה נגד חזבאללה בשירות ארצות הברית וישראל. הוא גם ביטא העדפה לכך שערב הסעודית לא תחזור לסייע ללבנון, משום החשש שבאמצעות הסיוע היא תזכה שוב במנופי השפעה על המערכת הפנימית במדינה. נסראללה טען שהברית הזו גורמת לחוסר היציבות האזורית מבחינת חזבאללה, וכי המגעים מאחורי הקלעים בין ישראל לבין ערב הסעודית מוכיחים את התייצבות ערב הסעודית לצד המחנה המערבי המקורב לארצות הברית, שהוא ציר חתרני שנועד להילחם בציר ההתנגדות בראשות איראן. מבחינת חזבאללה, מלחמתה של ערב הסעודית בחות'ים, השותפים בציר ההתנגדות השיעי, היא סיבה נוספת לתפיסתו את ערב הסעודית כאויבת מרכזית. בשלב זה ניתן להעריך כי למרות שלא צפוי שינוי בעמדת הארגון נגד ערב הסעודית ומדינות המפרץ המנרמלות יחסים עם ישראל, הוא יתקשה במצבו החלש הנוכחי לתרגמה לפעילות נגדן, אם כי ברור שחזבאללה, גם בתצורתו החדשה אחרי המלחמה, יתמיד להתייצב לצד איראן בהתנגדותה לקידום היחסים בין ישראל למדינות האזור.

סוריה

סוריה תחת שלטון אסד נחשבה לשותפה מרכזית בציר ההתנגדות, והתנגדה רשמית להכרה בישראל. עם זאת בשאר אל-אסד המעיט להביע עמדה רשמית בעניין האפשרות לכינון נורמליזציה בין ישראל לערב הסעודית במסגרת ההסכם הסעודי-אמריקאי. באופן דומה, גם בהתייחסויותיו המועטות ל"הסכמי אברהם" הוא נמנע מגינויים ומביקורת חריפה. התבטאויותיו המרוככות של אסד נבעו מחוסר עניין לאתגר את תהליך הנורמליזציה האזורי עימו, לאחר עשור של ניתוק יחסים עם המדינות הערביות. תהליך השבתה של סוריה לחיק העולם הערבי צבר תאוצה בסוף 2021 עם חידוש היחסים עם ירדן, ושיאו בחידוש היחסים בין סוריה לערב הסעודית במארס 2023. ביוני 2024 [נפתחה השגרירות הסעודית בדמשק](#) לאחר 12 שנים של ניתוק יחסים. מתקפת הפתע של ארגון המורדים היא תחריר אל-שאם (HTS), אשר הובילה לקריסתו של משטר אסד, שינתה באבחה אחת את פניה של סוריה. נכון למועד כתיבת שורות אלו, טרם התייצב שלטון חדש. ממשלת המעבר בראשות HTS משדרת עד כה דימוי מתון ותפיסה כי יחסי החוץ של סוריה ושל האזור כולו צריכים להתבסס על פיוס ודיפלומטיה, ולא על קונפליקטים אלימים כבעבר.

בינואר 2025 הגיעה לריאד משלחת סורית בראשות שר החוץ החדש אסעד א-שיבאני, וחודש לאחר מכן הגיע נשיא סוריה החדש אל-ג'ולאני לביקור בריאד, שכלל פגישה מתוקשרת עם יורש העצר הסעודי בן סלמאן. למעשה מדובר בביקור ראשון של ג'ולאני באזור. מטרתו

הייתה לפתוח דף חדש ומזהיר ביחסים בין סוריה לערב הסעודית, שיתאים להיסטוריה המשותפת של שתי המדינות. קודם לכן הגיעה לדמשק משלחת סעודית כדי להיפגש עם א-שרע. ניתן להניח כי השתייכותה הרשמית של ה-HTS לאסלאם הסוני מקילה על הקשר עם ערב הסעודית, שחשה בסכנה גדולה יותר מהציר השיעי של איראן. ואולם ככל שקרבתו של המשטר החדש לגורמים המזוהים עם האידאולוגיה של האחים המוסלמים כמו טורקיה וארגון 'הצבא הלאומי הסורי' שתחת חסותה יתחזקו, אפשר שערב הסעודית תהיה זהירה יותר במהלכיה מול סוריה.

הקו הפייסני של HTS נשמר גם בכל הנוגע להתבטאויותיו כלפי ישראל, שלפיהן לסוריה אין עניין להיכנס לעימות עם ישראל. אם הקו המתון שמנסה HTS לנקוט אכן יישמר, לא צפויה התנגדות למהלך של נורמליזציה בין ישראל לערב הסעודית. יתרה מכך, HTS רואה באיראן אויב ולכן יש לו אינטרס לתמוך במהלכים אזוריים שיחלישו את מעמדה. זאת ועוד, סוריה שנמצאת במשבר כלכלי ואנרגטי חריף עשויה להרוויח משיתוף פעולה אזורי בכלל, ובין ערב הסעודית לישראל בפרט, בכל הנוגע לתהליך השיקום המסיבי שנדרש למדינה. ערב הסעודית עשויה להשפיע על ישראל למלא תפקיד חיובי יותר מול סוריה, או למצער לצמצם את המהלכים ההתקפיים נגדה על מנת להימנע מפגיעה בתהליך ייצובה.

הסכם אפשרי בין ארצות הברית לערב הסעודית יגלם פוטנציאל חיובי למשטר החדש. [הסנקציות האמריקאיות](#) במסגרת 'חוק קיסר' (סנקציות שניוניות המוטלות על כל צד שישתף פעולה עם משטר אסד) מונעות ממדינות ומגופים להשקיע כלכלית בסוריה. תוקפו של החוק שצפוי היה לפוג בדצמבר 2024 חודש, תוך שיכון חלק קטן מהסנקציות על מנת להקל על העברת סיוע כלכלי לתהליך השיקום. המשטר החדש פועל, גם בסיוע סעודי, להסרתן. במקרה זה ומבחינת ישראל, אפשר לצפות שערב הסעודית תהיה שחקנית מרכזית בהזרמת סיוע והשקעות למדינה. מהלך זה עשוי לפגוע בניסיונות של גורמים עוינים יותר בראייתה (איראן, רוסיה, ובמידה מסוימת אף טורקיה) להעמיק מעורבותם והשפעתם בסוריה, תחת הכסות של סיוע כלכלי והומניטרי.

החות'ים ויחסם לנורמליזציה

ספק אם יש ארגון טרור במזרח התיכון שמוטרד מהסיכוי לנורמליזציה בין ישראל לבין ערב הסעודית יותר מאשר ארגון הטרור החות'י, ששולט ברוב שטחה החיוני של תימן. החות'ים אומנם שומרים בינתיים על הסכם שביתת הנשק עם ערב הסעודית, שגם כך הוא רעוע, אבל סביר שהארגון מניח שאם אכן תיכון הנורמליזציה, היא תאיים עליו ישירות באמצעות

חיזוקה המשמעותי של ערב הסעודית, הגברת דריסת הרגל של ישראל באזור המפרץ והעמקת הקשר בין ערב הסעודית לבין ארצות הברית, המנהלת מערכה צבאית עיקשת כנגד החות'ים מאז החלה פעילותם נגד ישראל ישירות וכנגד חופש השיט באזור מצר באב אל-מנדב בים האדום, על רקע מעורבותם במלחמת 'חרבות ברזל'.

יתרה מכך, החות'ים יכולים לאיים על ערב הסעודית מבחינה צבאית, בניסיון להניאה מנורמליזציה עם ישראל. רמז לכך ניתן היה לראות בסוף חודש אוקטובר 2023, כאשר ככל הנראה כנקמה על יירוט טילים חות'יים בדרכם לישראל, הרגו הכוחות החות'יים ארבעה חיילים בגבול בין המדינות. העובדה שהחות'ים הסתכנו בפעילות זו עשויה להעיד על מוטיבציה עתידית. לכן לא מן הנמנע שהחות'ים, בעידוד איראן, יסרבו לקבל את הנורמליזציה הישראלית-סעודית ולא יהססו לגבות מערב הסעודית מחיר בעבורה.

החות'ים יכולים לאיים בהפעלת כוח ישירה כנגד ערב הסעודית, שחוששת מאוד מחזרה למערכה מול ארגון הטרור התימני, ושליטה בפועל מוחמד בן סלמאן אף מעדיף להתמקד בביצור שלטונו מבית ולא לחזור לעימות סיוזיפי עם החות'ים, אשר פוגע בתדמיתו הביטחונית. רק במהלך החודשים האחרונים סחטו החות'ים הלכה למעשה את ריאד כדי שזו לא תפגע בבניין הכוח הכלכלי שלהם, ולכן סביר להניח שהם לא יהססו לאיים על ערב הסעודית בחזרה לעימות צבאי אם זו תעז להתקדם במסלול נורמליזציה עם ישראל. עם זאת, אשר לחזרה להפעלת הכוח כלפי ערב הסעודית נראה כי הדרך עודנה ארוכה, ומדובר בדילמה של ממש למשטר החות', שכן יש לו עניין לשמור על הסכם הפסקת האש עם הסעודים שנמשך קרוב לשלוש שנים. לראיה, החות'ים לא תקפו את הממלכה בשנה האחרונה, למרות התקפותיהם על ישראל ועל הספנות, ולמרות שריאד יירטה טילים שלהם שכוונו לישראל. כך או כך, העוינות הדתית והאידיאולוגית של החות'ים כלפי ישראל, שבאה לידי ביטוי בפועל בכניסתם למערכת 'חרבות ברזל', הוכיחה כי הם מוכנים לנקוט אלימות כדי לפגוע בישראל וגם לשלם על כך מחיר יקר, בוודאי כאשר זו פועלת נגד אחת מחברות הציר האחרות. עובדה זו, וכן החשש של החות'ים מהתעצמות הסעודים, לצד ההבנה שהם יכולים לסחוט את הסעודים להציג ויתורים מפליגים ללא הפעלת כוח אלא באיומים בלבד, יובילו אותם בהכרח להגביר את האיום הצבאי הפומבי על הממלכה אם זו תתקדם לנורמליזציה עם ישראל, גם אם אותו איום לא יתממש באופן מיידי. בפועל, סביר להניח כי החות'ים יאותנו לסעודים על המחיר שהם עלולים לשלם (בדומה לאותה תקרית גבול באוקטובר), וינסו לאחד מאחוריהם לפחות את המיליציות השיעיות בעיראק (על רקע ההתקרבות חסרת התקדים ביניהן במהלך 'חרבות ברזל') כדי להציג חזית אחידה של ציר ההתנגדות אל מול

ערב הסעודית. הגם שכך, לאור רצונם הבסיסי של החות'ים בשמירה על ההסכם עם ערב הסעודית, נראה כי הם לא יעברו מיידית למערכה רחבה מול הממלכה, אלא ינסו לבנות מדרגות הסלמה כדי להניא אותה מהמשך ההתקרבות לישראל. בשורה התחתונה, אם יש גורם אחד בציר, בוודאי על רקע ההיחלשות של חזבאללה, שישקול להפעיל אלימות במטרה לשבש את תהליך הנורמליזציה, אלו הם החות'ים.